

Hranice odpovědnosti v procesu učení

Výuka žáka a jeho pobyt ve škole představují prostor, ve kterém se potkávají tři strany – pedagog, dítě, ale i nepřítomní rodiče (zákonní zástupci). Každá z těchto stran má své pole odpovědnosti, které je v následujících větách zachyceno. V textu se budeme dotýkat toho, co může nastat, když nerespektujeme hranice a obcházíme či popíráme svůj díl odpovědnosti.

Pedagog odpovídá za obsah výkladu a formu výkladu přiměřené věku dítěte. Pokud má rodič nároky na změnu obsahu nebo formy výkladu, vstupuje do prostoru odpovědnosti pedagoga, vstupuje do kompetencí a odbornosti vysokoškolsky vzdělaného profesionála. Podnět ke změně může vznést, ale pravděpodobně mu pedagog nebude moci odpovědět ihned. Pokud se nejedná o drobnost, pak jednotlivý pedagog nemůže měnit pedagogická nastavení, která jsou dána odborností týmu pedagogů a koncepcí dané školy.

Pedagog odpovídá za odbornou realizaci motivačních pobídek k učení. Vede děti k jejich odpovědnosti za vlastní výkon.

Někdy se klade rovnítko mezi dobrého pedagoga a dítě, které je správně namotivováno. V realitě vede nadměrné motivování ke zpasivnění dítěte. Naučí se čekat, až ho někdo zvenčí namotivuje. Motivování je formou manipulace. Dítě s přebytkem manipulace roste mezi dospělými, kteří vyvíjejí úsilí, aby ono bylo aktivní a učilo se. Vnímá, že o jeho výkon usiluje jak učitel, tak i rodič. A pro něj je pak těžké přijmout svou odpovědnost.

Pedagog odpovídá za odbornou realizaci kroků k udržení kázně ve třídě dětí. Děti by měly umět při nástupu do školy odložit potřebu v čase. Ve škole to znamená, že dítě vydrží po dobu od 5 do 20 minut dle věku mlčet. Vnímá výklad a mluví jen na výzvu pedagoga. U forem práce ve skupinách nebo dvojici je pochopitelně namístě mluvit spontánně. Bez ukázněné třídy má kvůli neustálému rušení jinými žáky každé dítě zhoršené podmínky pro pozornost a učení. Počet možností kázeňsky zasáhnout je omezený. Trénink odkladu potřeby je také posilující pro budoucí odolnost proti neřízenému užívání návykových látek. A pro celou řadu dalších vhodných vzorců chování.

Cílem výchovy by mělo být „odklad potřeby“ trénovat.

Pedagog umožňuje prožít žákům jak úspěch, tak i neúspěch s cílem zvyšování odolnosti a dovednosti unést i nepříjemné momenty ve výuce.

Zdůrazňuje se vedení dítěte k zážitku úspěchu. Tento stav je žádoucí, ale ne absolutně. Dítě si musí zažívat i neúspěchy a učit se je překonávat, nehroutit se z nich. Přijmout je jako součást učení se. Vnímat chybu jako řešitelný bod učení.

Manipulovat s podmínkami a nároky tak, aby dítě splnilo úkol na výbornou, se dá výjimečně. Nelze z toho činit trvalý nárok. Nebo dokonce normu učení.

Pedagog pomáhá žákům k jejich úspěchu přiměřeně, nikoliv absolutně. Očekávání, že dobrý pedagog zajistí každému dítěti dobrou známku a pocit úspěchu trvale, je nebezpečné pro pozdější pohyb dítěte v realitě, třeba při přijímacích zkouškách na střední školu.

Děti žijící v klamu toho, jak jsou úspěšné, zatímco jsou jen průměrné, nebo dokonce slabé, nedostávají pobídku k tomu, aby se učily víc či jinak. Občas to vyhovuje jak rodičům a dětem, tak i některým učitelům. Cílem však nejsou jen aktuální jedničky, ale dítě schopné unést dílčí neúspěch a připravené překonávat nesnáze a obtíže života.

Doprovázení dětí ve škole při řešení jejich chyb je připravuje na dospělý život.

Dítě odpovídá za své chování a výkon v učení. Pedagog umožňuje žákovi nést následky jeho aktivity. Pozitivní i negativní. Učí jej, že výsledky přicházejí po úsilí. To je nutné pro posilování odolnosti a samostatnosti žáka.

Aby si dítě uvědomilo, že odpovídá za své učení a chování, potřebuje odmala zažívat, že když něco udělá vědomě nesprávně i po opakovaných doporučeních pedagoga či rodiče, musí nést následek, který příště nechce opakovat. Populistická doporučení k odstranění hodnocení výkonu, domácích úkolů a vzájemného porovnávání jsou sice atraktivní, ale vzdalují školu realitě. V dospělém životě bude dítě vystaveno hodno cení výkonu i porovnávání se navzájem. Ať již mezi uchazeči o přijetí na střední, nebo vysokou školu. Pak vítězí ti, kteří nejen více umějí, ale také i v zátěžových podmínkách podávají dobrý výkon. Jsou přivyklí vzájemně se porovnávat a učit se ve vysokém nároku a přiměřeném stresu. Cílem každé výchovy a školní práce by mělo být dítě připravené na život takový, jaký je.

Pedagog s využitím své odborné kompetence usiluje o snížení případných handicapů žáka v přístupu k učení. Malých i velkých. Ale neodpovídá za to, jak dítě jeho intervenci využije.

Pedagog usiluje o to, aby dítě pracovalo a navzdory svému znevýhodnění podávalo maximum toho, k čemu má dispozice. Používá všechny dostupné odborné možnosti. Ale tuto snahu zásadně ovlivňuje ochota dítěte a rodičů jeho intervenci využít. Bez aktivního zapojení dítěte i rodičů se nezúročí pedagogické úsilí. Očekávání, že pedagogové budou stále nově a nově dítě motivovat, iniciovat aktivitu a pracovat s dítětem, má své hranice.

I přes veškerou odbornou a lidskou snahu se stává, že žák nereaguje přiměřeným zlepšením. V takovém případě pedagog kontaktuje rodiče a informuje je včas o tom, že dítě nezvládá výuku tak, jak by mohlo a mělo. Doporučuje možné postupy. S přihlédnutím k rozvoji samostatnosti žáka, jeho odpovědnosti a jeho psychické odolnosti. V této situaci je namísto požadovat od pedagogů konkrétní doporučení, co dělat a jak. Omezit obecnosti typu „Dohlédněte na něj při učení“, ale klást konkrétní dotazy. Přestat hledat viníky a začít hledat řešení. Rodiče na základě informace podané školou o chování jejich dítěte odpovídají za uskutečnění výchovného působení a případných kroků vedoucích ke změně dané situace.

Pedagog nezanedbává výuku celé třídy pro opakované řešení problematiky jednotlivých dětí nemajících odpovídající přístup k učení.

Pedagog mívá na starosti v hodině více dětí. Očekávání, že stihne vyložit látku a s každým dítětem pracovat individuálně, jsou mnohdy nereálné. Hranice individuálního přístupu k jednotlivci během výuky je limitována nárokem a právem všech dětí na výuku a pozornost pedagoga. Pedagog nezanedbává výuku dětí připravených se učit pro opakované neefektivní intervence k jednomu dítěti. Zde jsou hranice inkluze. Inkluze je začlenění jednoho dítěte do třídní skupiny, nikoliv omezení kvality výuky celé třídy z důvodů naplnění nároků jednoho dítěte.

Pedagog nepřebírá odpovědnost rodičů za připravenost žáka k výuce a dovednost respektovat kázeňské pokyny.

Častým jevem v komunikaci mezi rodiči a pedagogem je očekávání, že ve škole mají dítě vše naučit. A když se to nedaří, je to odborné selhání pedagoga. Naproti tomu je očekávání, co má dítě umět již z domova, aby zvládlo výuku ve skupině dětí. Mezi pracovní návyky dětí zaměřené na školní úspěšnost patří výchova rodičů k následujícím charakteristikám:

Pravidelnost a pořádek při učení – dodržování rozvrhu, uklizené pracovní místo, dokončování úkolů.

Soustředění a vytrvalost – schopnost pracovat bez častého rozptylování a dotahovat věci do konce.

Samostatnost – umět si poradit, nežádat hned pomoc při každé překážce.

Zodpovědnost – plnění úkolů včas, nošení pomůcek, příprava na hodinu.

Spolupráce – práce v týmu, respekt k ostatním.

Přesnost a pečlivost – kontrola vlastní práce, snaha o správnost.

Organizace času – rozvržení úkolů, umět si určit, co udělat dřív a co později.

Pokud rodič odmítá poskytnout dítěti přiměřenou péči a zároveň se situace ve škole nelepší, je škola oprávněna podat podnět na orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) s dotazem, zda nedochází k zanedbávání povinné péče zákonnými zástupci. Pokud rodič opakovaně odmítá spolupracovat se školou a zároveň je patrné, že dochází k zanedbávání péče o dítě v jeho rozvoji, je škola oprávněna podat podnět na orgán sociálně-právní ochrany dětí. Škola pak iniciuje řízení, aby tento orgán posoudil, zda nedochází k zanedbávání povinné péče zákonnými zástupci dítěte.

CO JE TŘEBA UDĚLAT JINAK?

V odpovědnosti dítěte, rodiče i pedagoga

Řada problémů v učení dítěte a v jeho chování ve škole je způsobena nevyjasněnou odpovědností, nepřiměřenými očekáváními a nerespektováním hranic. Pak dochází k tomu, že za řadu věcí nikdo neodpovídá, a dítě tak nemá možnost učit se a zvládat své chování.

Hodně laskavé důslednosti
a důsledné laskavosti ve výchově přeje
PhDr. Helena Vrbková, psychologka

Materiál je přílohou k webináři/video: HRANICE VE ŠKOLE

Zpracovala: PhDr. Helena Vrbková, psychologka

www.zivot-bez-zavislosti.cz

www.vyckvvp.cz